

каштоўнасных арыентацый, а пастаўленыя ў жанры аповесці праблемы асэнсоўваюцца з пазіцыі народных інтарэсаў і гістарычнай перспектывы.

Літаратура

1. Адамовіч, А. З «зьялёнага сшытка» (1987) / публікацыя Н. Адамовіч // Крыніца. – 2000. – № 1(58). – С. 28–81.
2. Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя : у 4 т. / НАН Беларусі, АДДЗ-не гуманітарн. навук і мастацтваў, Ін-т літ. імя Я. Купалы ; рэдкал.: У. В. Гніламедаў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларуская навука, 1999–2015. – Т. 4, кн. 1 : 1966–1985. – 2004. – 928 с.
3. Севярынец, П. Нацыянальная ідэя: феноменалёгія Беларусі / П. Севярынец. – Рыга : ОДО Лайма, 2005. – 364 с.
4. Сінькова, Л. Д. Жанравая дынаміка ў дакументальна-мастацкай прозе / Л. Д. Сінькова // Слова ў кантэксце часу. Да 85-годдзя прафесара А. І. Наркевіча. Пленарныя даклады / Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт ; рэдкал.: В.І. Іўчанкаў (старш.) [і інш.]. – Мінск, 2014. – С. 144–151.
5. Шупенька, Г. Прага мастацкасці / Г. Шупенька. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1996. – 461 с.

В.С. Варапаева (Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў)

ЛІТАРАТУРА ЯК ЧАСТКА НАЦЫЯНАЛЬнай КУЛЬТУРЫ І ДЗЕЙСНЫ СРОДАК ВЫХАВАННЯ МОЛАДЗІ

Ключавыя словы: мастацкая літаратура, слоўны від мастацтва, ідэя твора, выхаванне.

Пра ролю мастацкай літаратуры ў жыцці грамадства, у фарміраванні і развіцці асобы пісалі многія пісьменнікі, грамадскія дзеячы і інш. Так, яшчэ Р.В. Бялінскі зазначаў, што “кнігі пішуцца для выхавання. А выхаванне – вялікая справа, ім вырашаецца лёс чалавека”; А.І. Герцэн зазначаў: “Кніга – духоўны завет аднаго пакалення другому”; “Кніга – акно, праз якое можна паказаць жыццё” (В. Вітка); “Слова – усяму аснова, душа крылатая ў слова” (Р.І. Барадулін). І ўсе гэтыя выслоўі ідуць ад самага першага: “Спачатку было Слова і Слова было ў Бога, і Слова было Бог!”. Відавочна, што ў які час не пісаліся б дадзеныя афарыстычныя аксіёмы, каму б яны ні належалі, у іх яскрава прасочваецца думка аб тым, што кніга / літаратура – гэта духоўны скарб нацыі.

Прырода магутнага ўздзеяння Слова на чалавека найперш заключаецца ў тым, што нараўне з іншымі відамі мастацтва літаратура – мастацтва слова – у значнай ступені вызначае маральнае здароўе грамадства, яго духоўны клімат, садзейнічае ўсведамленню грамадскай значнасці чалавека, дапамагае яму быць псіхалагічна гібкім, рэагаваць на змены сацыяльнай рэчаіснасці, супрацьстаяць стандартызацыі мыслення і чэрствасці пачуццяў. Гэта асабліва важна для маладога пакалення, якое жыве і развіваецца ў час тэхнічных інавацый, калі ідзе вялікая плынь самай

рознай інфармацыі. Гэта ўплывае на фарміраванне каштоўнасных арыентацый моладзі: часам матэрыяльнае дамінуе над духоўнасцю, аднак *спачатку было слова*.

Як сведчаць факты выкладчыцкай працы, сучасная моладзь мала чытае. Навукоўцы зазначаюць, што “яшчэ даволі часта эстэтычныя ўласцівасці і функцыі мастацкай літаратуры не ў дастатковай ступені ўлічваюцца ў працэсе навучання. Калі студэнт не валодае дастатковымі навыкамі спасцяжэння шматзначнасці літаратурнага твора, аналізу яго асноўных мастацкіх узроўняў і элементаў, ён успрымае твор выключна як крыніцу інфармацыі” [2, с. 146]. Між тым, філосафы, псіхолагі, педагогі сцвярджаюць, што высокамастацкая літаратура можа па-свойму актыўна ўздзейнічаць на ўсе сферы свядомасці. Выхаванне і развіццё асобы, пазнанне ёю аб’ектыўнай рэчаіснасці сродкамі мастацтва ажыццяўляецца як адзіны дыялектычны працэс. Выхаванне чалавека пад уздзеяннем мастацтва слова адбываецца, перш за ўсё, менавіта падчас непасрэднага ўспрымання твора шляхам эмацыянальнага ўключэння яго (чытача) ў чужое жыццё, адлюстраванае ў творы, праз паказальную аўтарам дынаміку, разуменне і засваенне. Як зазначаюць даследчыкі мастацкай літаратуры, “уступаючы ў дыялог з тэкстам, чытач шукае “ключ” да тэксту” [1, с. 3475]. Спасціжэнне твора – працэс індывідуальны, назвычай творчы: гэта вынікае, па-першае, з таго, што чытанне – гэта даверлівы дыялог пісьменніка і канкрэтнага чытача. Па-другое, творчае чытанне – актыўная сумесная творчасць чытача і пісьменніка. Чытач як бы паўтарае ўжо пройдзены і апісаны аўтарам шлях, спсігаючы жыццё, адноўленае ў творы.

Навукоўцы сцвярджаюць, што мера чытання мастацкай літаратуры – гэта мера інтэрыязцыі і экстэрыязцыі ў іх адзінстве.

Як вядома, інтэрыязцыя – перанясенне зместу твора ва ўнутранае “дасягненне” асобы, своеасаблівая селекцыя чытаемага ў адпаведнасці з жыццёвымі і чытацкімі ўстаноўкамі чалавека, а таксама яго культурай, узростам. Засвойваючы багацце вобразоў, адлюстроўваючы іх у сваёй чытацкай свядомасці, чалавек падымаецца на новую ступень свайго духоўнага развіцця, з якой ён ужо інакш успрымае самога сябе і навакольны свет. Адбываецца працэс экстэрыязцыі – пераўтварэнне ўнутранага ў знешняе, рэалізацыя багацця душы ва ўзаемаадносінах з людзьмі, у маральных і сацыяльных паводзінах; так фарміруецца кругагляд асобы, у тым ліку маральна-эстэтычны.

Аднак вядома, што чытанне становіцца прадуктыўным толькі тады, калі яно арыентавана на засваенне літаратуры на ўзроўні “асобаснага сэнсу”, што не сумяшчальна з разуменнем чытання як дзеяння, мэта якога толькі пашырэнне ведаў, узбагачэнне чытальніка-індывіда рознай інфармацыяй. Пазнанне губляе выхаваўчую сілу, калі не мае асобаснага сэнсу.

Менавіта праз высокамастацкія творы можна перадаць студэнтам сукупнасць ведаў пра патрыятызм, любоў да Радзімы, маральныя прынцыпы і нормы, важныя для грамадства, аб сапраўднай духоўнасці

чалавека. Варта таксама адзначыць, што беларуская літаратурная спадчына мае тых здабыткі, творы, на якіх можна і варта выхоўваць асобу: ёсць аўтары, творы, якія здольны актыўна ўплываць і на пачуцці, і на розум маладых людзей. Ф. Багушэвіч сваім жыццём і творчасцю даказаў, што трэба любіць свой народ і служыць яму, заклікаў людзей не зракацца мовы, дадзенай Богам. Захапленне і вялікую павагу выклікае асоба М. Багдановіча, ён амаль не жыў на Беларусі, але стаў адным з яе любімых паэтаў. Яго паэзія і сёння актуальная, бо насычана ягонымі мудрымі думкамі-развагамі, вартымі пераймання, вытанчаным успрыманням рэчаіснасці: Жывеш не вечна, чалавек, – // ... Жыві і цэльнасьці шукай, // Аб шыраце духоўнай дбай, – звяртаецца паэт да сучаснікаў і нашчадкаў.

Пачынальнікі сучаснай беларускай літаратуры Янка Купала і Якуб Колас стварылі яе высокаідэйны, высокамастацкі падмурак. Янка Купала не выпадкова названы прарокам беларускай нацыі; менавіта ён першы ўголас абвясціў: А хто там ідзе, а хто там ідзе // У агромністай такой грамадзе? // – Беларусы. Якуб Колас узбагаціў сусвет сваімі алегарычнымі казкамі жыцця, стварыў запамінальныя сялянскія вобразы. У паэме “Сымон-музыка” ён актуалізаваў праблему: якім павінен быць мастак, што такое сапраўднае мастацтва, каму павінен служыць мастак і мастацтва.

Кожны аўтар заклаў у гмах беларускай літаратуры сваю цагліну, сваё непаўторнае бачанне свету. Кузьма Чорны глыбока зірнуў ва ўнутраны свет чалавека, раскрыў трагедыю маленькага чалавека, прымусіў задумацца над вечнымі праблемамі шчасця. Уладзімір Караткевіч абудзіў гістарычную памяць, духоўныя карані, душу народа. Да яго беларусы амаль нічога не ведалі пра геніяльных продкаў, якімі варта ганарыцца, браць з іх прыклад. Дзякуючы Васілю Быкаву маладое пакаленне даведалася пра жорсткую праўду вайны. Менавіта ён паказаў ролю аднаго (гэта азначае, кожнага!) чалавека ў перамозе, паказаў, якім быў чалавек на вайне і што папярэднічала яго гераізму альбо здрадніцтву; і першае, і другое, аказваецца, невыпадковае. Што, у сваю чаргу, зноў-такі павялічвае ролю вобразнага, літаратурна-мастацкага слова ў выхаванні. Янка Брыль падарыў чытачам светлыя, непаўторныя, поўныя гумару і аптымізму творы. Волат малога жанра (апавяданне, мініяцюра) ён здолеў раскрыць самыя патаемныя рухі душы сваіх герояў. Максім Танк даказаў (і гэтым можна ганарыцца!), што беларуская мова багатая ва ўсіх сэнсах гэтага слова і на ёй можна стварыць нават верлібр (дзе ў нерыфмаванай форме ёсць рытм, мелодыка і высокамастацкі вобраз): Я спытаў чалавека, // Які прайшоў праз агонь, // І воды, // І медныя трубы: // – Што самае цяжкае // На гэтым свеце? // І ён адказаў: // – Прайсці праз вернасць. Пімен Панчанка звяртаецца да сучасніка і нашчадка, заклікаючы да шчырасці, любові, павагі, нераўнадушнасці: Той дзень прапаў і страчаны навекі, // Калі ты не зрабіў, таго, што мог; // Калі не паспрыяў ты чалавеку, // Няшчыры быў, зманіў, не дапамог.

У. Дубоўка, Я. Пушча, І. Бураўкін, А. Вярцінскі, Р. Барадулін, Н. Гілевіч, А. Разанаў і інш. паэты стварылі ў сваіх творах дзівосны свет,

поўны любові, захаплення, павагі. Праблемамі сучаснасці, у тым ліку збядненне ўнутранага свету чалавека; абьякавасць, клопат пра нажыву і г. д., насычаны творы сучасных аўтараў: Ю. Станкевіча, А. Федарэнкі, Л. Рублеўскай і інш.

У выкладанні літаратурных курсаў трэба праяўляць больш крэатыўнасці: уключаць студэнтаў у працэс усведамлення глыбіні твораў праз тэа і дзейнасці (прафесійныя), якія ім уласцівы. Безумоўна, гэта магчыма ажыццяўляць праз лекцыі, семінары, а таксама праз самастойную работу студэнтаў, што асабліва актуальна сёння, у працэсе дыстанцыйнага навучання.

Апрача гэтага, работа ў творчай ВНУ, якім з'яўляецца БДУКМ, дае магчымасці скіраваць самастойную работу на спецыфіку профільнага навучання: харэографы праз свае замалёўкі могуць паказваць унікальную пластычнасць вершаў Р. І. Барадуліна, Л. Дранько-Майсюка, А. Сыса; рэжысёры – дэманстраваць інсцэніроўкі да твораў У. Караткевіча (“Ладдзя распачы”, “Сівая легенда”), мастакі – маляваць ілюстрацыі да твораў В. Быкава і іншых аўтараў; студэнты іншых спецыялізацый могуць пісаць рэцэнзіі, водгукі на сучасныя творы, ствараць рэкламныя буклеты, літаратурныя партрэты, рабіць прэзентацыі, прысвечаныя творчасці пісьменнікаў, віртуальныя экскурсіі па музеях (Я. Купала, Я. Коласа, М. Багдановіча) і г. д.

Такім чынам, літаратура як від нацыянальнай культуры, як слоўнае мастацтва дапамагае выхоўваць маладое пакаленне, абуджаць светлыя пачуцці і скіроўваць да думак, якія фарміруюць культуры асобы, яе маўленне і вобразнае мысленне.

Літаратура

1. Болотнова, Н.С. Филологический анализ текста : учеб. пособие / Н.С. Болотнова. — 4 е изд. — М. : Флинта : Наука, 2009. — 520 с.
2. Гарадніцкі, Я. А. Кніга – твор – тэкст / Я. А. Гарадніцкі // Кніга ў фарміраванні духоўнай культуры і дзяржаўнасці беларускага народа : XVIII Міжнар. Кірыла-Мяфодзіеўскія чытанні, прысвечаныя Дням славянскага пісьменства і культуры (Мінск, 16-18 мая 2012 г.) : у 2 т. / Беларус. Дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. – Мінск, 2012. – Т. 1: Кніга як грамадская з'ява і аснова духоўнасці: зб. навук. арт. – 370 с.

С.Г. Васільева (Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава)

ТВОРЧАСЦЬ М. БАГДАНОВІЧА ЯК АБ'ЕКТ СУЧАСНАЙ ДАСЛЕДЧЫЦКАЙ УВАГІ

Ключавыя словы: літаратуразнаўства, жанр, стыль, сімвалізм, дэкадэнцтва.

Цікавасць да літаратурных прац класіка М. Багдановіча не сціхае і па сённяшні дзень, пра гэта сведчаць навуковыя канферэнцыі і шматлікія